

Komentar in karta: 3/65

SLA V274(a).01 'velika vaga na ojesu'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V274 *vaga* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *velika vaga* in b) *vprežna vaga*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V gradivo za kartiranje so zato vključeni le tisti odgovori, v katerih je izrecno navedeno, da ima izraz pomen 'velika vaga na ojesu'.

Za pomen 'prečni drog na ojesu voza, na katerega se pripneta prečki', knj. *velika vága na ojésu* (*î; â; ê*), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *vaga*. Pogosti poimenovanji sta še (*ta*) *velika vaga* in *trikeljc*, druga poimenovanja so redkejša.

V T003 je za leksem *vaga* v opombi zapisano, da »je spredaj«, v T233, da je »na štangi«, in v T413, da je »za konje«, za leksem *dritelj* v T034 pa, da je »za dva konja«. V T299 je za leksem *špiljvaga* pripisano pojasnilo, da je »za dv[e] goved[i] na ojesu ali pa na štangi«. Poimenovanje *bogšajt* v T029 uporabljajo, »če so voli v komatih«.

Ponekod je v gradivu zapisano, da tam vozov nimajo (T058, T065, T164) ali da izraza ne poznajo (T061).

2. Morfološka analiza

vag- < **(vag)-a* / **(vag)-e* (im. mn.) ← stvnem. *wāga*, srvnem. *wāge* 'tehtnica'

(ta) velika vaga < **(t-)* *vel-ik-a-j-a* (*vag*)-*a* ← **(ta/*tʰ/*t̥/*t̥)* 'ta' + **vel-ik-ʰ* 'velik' (← **vel-ʰ* 'velik') + **(vag)-a*

vaga velika < **(vag)-a vel-ik-a-j-a* ← **(vag)-a* + **vel-ik-ʰ*

ta večja vaga < **t- veť-bj-a-j-a* (*vag*)-*a* ← **ta/*tʰ/*t̥/*t̥)* 'ta' + **veť-bj-ʰ* 'večji' + **(vag)-a*

vaga ta večja < **(vag)-a t- veť-bj-a-j-a* ← **(vag)-a* + **ta/*tʰ/*t̥/*t̥)* + **veť-bj-ʰ*

dolga vaga < **dʰlg-a-j-a* (*vag*)-*a* ← **dʰlg-ʰ* 'dolg, ne kratek' + **(vag)-a*

parvaga < **(par)-ʰ-(vag)-a* ← **(par)-ʰ* (← srvnem. *pār*, nem. *Paar* 'par') + **(vag)-a*

triTeljvaga < **(trítl)-ʰ-(vag)-a* ← nem. *Drittel* 'vprežna vaga' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*) + **(vag)-a* ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T264, T269, T276)

špiljvaga < **(špilʷag)-a* ← nem. *Spielwaage* 'prečka'

vagir- < **(vagir)-j-ʰ* / **(vagir)-j-i* (im. mn.) ← srvnem. **wæger* 'merilec', nem. *Wäger* 'merilec, kdor tehta'

veliki vagir < *vel-ik-ᵛ-j-b (*vagir*)-*j-b* ← *vel-ik-ᵛ + *(*vagir*)-*j-b*

vagirec < *(*vagir*)-*bc-b*

prvi podel < *prv-ᵛ-j-b *podᵛ-děl-ᵛ* ← *prv-ᵛ 'prvi' + *podᵛ-děl-ᵛ (← *podᵛ 'pod' + *děl-ᵛ 'del')

driTelj < *(*dritl*)-*b* ← nem. *Drittel* 'vprežna vaga' ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T240)

veliki dritelj < *vel-ik-ᵛ-j-b (*dritl*)-*b* ← *vel-ik-ᵛ + *(*dritl*)-*b*

triTelj < *(*tritl*)-*b* ← nem. *Drittel* 'vprežna vaga' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*) ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T272, T278)

triTeljc < *(*tritl*)-*bc-b* ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T331, T342, T349, T351, T355)

ta večji triTelj < *t-večt-bj-b-j-b (*tritl*)-*b* ← **ta/*tᵛ/*těl/*tē* + *večt-bj-b + *(*tritl*)-*b* ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T324)

šajt < *(*šajt*)-*ᵛ* ← nem. *Scheit* 'poleno, cepanica'

šajtelj < *(*šajtl*)-*ᵛ* ← nem. *Scheitel* 'prečka'

vogšajt < *(*vogšajt*)-*ᵛ* ← nem. *Waagscheit* 'vprežna prečka' (po bav. nem. prehodu *a > o*)

bogšajt < *(*bogšajt*)-*ᵛ* ← nem. *Waagscheit* 'vprežna prečka, vprežna vaga' (po kor. nem. prehodu *v > b*, bav. nem. prehodu *a > o*)

šranga < *(*šrang*)-*a* ← bav. srvnem. *schränge* 'ograja, plot, planke'

forajtarica < *(*forajtar*)-*ic-a* ← nem. *Vorreiter* (¹DWB)

brjunglavec < *(*brjun*)-*golv-bc-b* ← *(*brjun*)-*ᵛ* (← neka rom. predloga, sorodna s furl. *breon* 'deska, plošč') + *golv-a 'glava'

balancin < *(*balancin*)-*ᵛ* ← trž. it. *balanzin* 'prečka (pri vozu)'

bilancin < *(*bilancin*)-*ᵛ* ≤ *(*balanzin*)-*ᵛ* / *(*belanzin*)-*ᵛ* (po kontaminaciji s knjiž. it. *bilancino*)

bilančir < *(*bilančir*)-*j-b* ← it. *bilanciere* 'ravnotežnica'

kason < *(*kason*)-*ᵛ* ← furl. *casson*, ben. it. *casson*, it. *cassone* 'velik zaboj, skrinja'

križ < *(*križ*)-*b* 'križ' ← stfurl. **krō(d)že* 'križ'

forejc, nejasno, morda v zvezi z nem. *Vorreite* (¹DWB)

kiše, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *vogšajt* in *šajtelj* v T023, *bogšajt* v T029, *križ* v T071, *bilančir* v T079, *bilancin* v T080, *brjunglavec* v T386, *šranga* v T387, *forejc* v T401 in *kiše* v T402 ter besedna zveza *prvi podel* v T383.

Kot enkratnica z *vaga* je kartiran leksem *parvaga* v T309.

Kot enkratnica z *vagir*- je kartiran leksem *vagirec* v T307.

Kot enkratne besedne zveze z *vaga* so kartirani leksemi *vaga velika* v T117, *vaga ta večja* v T152, *dolga vaga* v T353.

Kot enkratna besedna zveza z *vagir* je kartiran leksem *veliki vagir* v T308.

Kot enkratna besedna zveza z *dritelj* je kartiran leksem *veliki dritelj* v T363.

Kot enkratna besedna zveza s *tritelj* je kartiran leksem *ta večji tritelj* v T324. Kot besedne zveze z *vaga* so kartirani leksemi (*ta*) *velika vaga* v T138, T154, T236, T239, T244, T246–T248, T256–T258, T261, T263, T266–T268, T270, T299, T309, T346, T350 in T395 oz. *velike vage* (im. mn.) v T375 ter *ta večja vaga* v T154 in T277.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *kason* v T097.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *ridof* v T167.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T058, T061, T065 in T164.

4. Uporabljena dodatna literatura

¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/vorreiter#GV14515>, dostop 10. 10. 2022; <https://www.dwds.de/wb/dwb/vorreite>, dostop 12. 10. 2022)

5. Primerjaj

SLA: V274.01 *vaga* (3/64), V274(b).01 *vp्रेžna vaga* (3/66); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Velika vaga na ojesu je večinoma leseni in deloma na koncu okovani veliki prečni drog tik pod ojesom. Na sredini je imela vgrajen železen obroč s kovaško privarjeno kljuko, ki skozi luknjo sega nad zgornji rob ojesa, kjer je pritrjena s prečno železno zakovico. Na konceh ima velika vaga železen kavelj in nanj na vsaki strani obešen po en obroč s kljuko, na katerega se obesi mala vaga, ki ima na vsaki strani pritrjen železen obroč s kljuko, v katerega se zatakne železna spona na jutaste vrvi, ki so pritrjene na vprežni jarem pri goveji vpregi, ali na usnjene pasove pri konjskem komatu. Ponekod (npr. v Šentjerneju na Dolenjskem) so imeli pod ojesom vgrajene samo velike vage s po dvema obročema na vsaki strani, kamor so lahko zapenjali dve vpreženi živali. Takšne velike vage na ojesu niso imele dodanih še malih vag, temveč se je vsa vlečna sila prenašala neposredno na velike vage in od tam na oje voza.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

